

Finnsk folklighet i Armas Järnefelts stumfilmsmusik

**Armas Järnefelt: Song of the Scarlet Flower. Full score to the 1919 film
Ondine ODE 1328-2D [2 CD]**

Foto © Ondine

Minnet av tonsättaren och dirigenten Armas Järnefelt (1869-1958) är väl i Sverige idag främst förknippat med hans standardhöjande insatser som hovkapellmästare på Kungliga Teatern åren 1907 till 1932.

Järnefelt införlivade dåtidens moderna tonsättare och var den som dirigerade den svenska premiären av *Salome* 1908. Samma vår uppförde han inom en och samma vecka även hela *Nibelungens ring*. Järnefelts repertoar var bred, men det fanns en särskild förkärlek för Wagners operor och musikdramer.

Han framförde också operor av Ture Rangström, Kurt Atterberg, Natanael Berg och Wilhelm Peterson-Berger. När han flyttade över till Helsingforsoperan för att ta över det konstnärliga ledarskapet där i mitten på 1930-talet, lade han grunden för den finska Wagnertraditionen, inte minst genom att göra *Parsifal* till årlig påskbegivenhet.

Som tonsättare hade han på 1890-talet framgång med den symfoniska dikten *Korsholm* (1894), en slags motsvarighet till Tjajkovskijs *1812* eller Sibelius' *Finlandia*, och *Symfonisk fantasi* (1895), men avstod från en karriär som symfoniker i den högre skolan på grund av ett ständigt närvarande Sibeliuskomplex. Det senare hindrade emellertid inte Järnefelt från att bli en förkämpe för sin svågerns musik. Han syster Aino var nämligen Sibelius' hustru.

I en biografi, *Armas Järnefelt: Kompositör och kapellmästare i Finland och Sverige* (2015), hävdas att Järnefelt mycket väl hade kunnat skaffa sig en personlig och vid sidan av Sibelius självständig tonsättarprofil bland det sena 1800-talets unga finländska tonsättare. Idag är han framför allt hågkommen som upphovsman till ett par stycken i det mindre formatet. Kanske lystrar en och annan radiolyssnare fortfarande till hans *Berceuse* och *Preludium*, som enligt **Carl-Gunnar Åhlén**, en av medförfattarna i biografen, spelades i Sveriges radio nära hundra gånger bara år 2006.

Sedan tjugo år tillbaka finns i Finland ett Armas Järnefelt-sällskap som har som en av sina viktigaste uppgifter att se till att en verkförteckning värd namnet upprättas.

Det kan tyckas som en ödets ironi att det främst är för ett par salongsstycken - och musiken till en stumfilm som tonsättaren Järnefelt idag är hågkommen.

Men det var ingen liten begivenhet när Finlands första internationella romansuccé, **Johannes Linnankoskis** erotiskt utmanande berättelse ur finskt allmogeliv, *Sången om den eldröda blomman*, skulle upp på stumfilmsbiografen Röda Kvarn i Stockholm och i tre andra svenska städer 1919. Framgången blev så stor att filmen spreds till ytterligare ett 40-tal länder. Det var svensk stumfilms

största succé någonsin, tillika finlandssvensken **Mauritz Stillers** genombrott som regissör. Det var också den första nordiska långfilmen som hade äran att få sig tillägnad ett eget originalpartitur att spelas ur av en under filmvisningen närvarande orkester - och i Stockholm leddes framförandet av ingen annan än Armas Järnefelt själv.

Partituret till *Sången om den eldröda blomman* har länge varit förkommet, men återupptäcktes 1980. När man åtta år senare försökte synkronisera det med Stillers originalfilm, fanns varken den med dess över två timmar speltid eller en senare förkortad version kvar. Vad som idag återstår är en version restaurerad vid ett senare datum. Järnefelts bevarade partitur är alltså längre än den bevarade filmen och därför har man vid den synkroniseringen varit tvungen att korta ner i musiken.

För den här beundransvärda inspelningen med Gävle Symfoniorkester under dirigenten **Jaakko Kuusisto** har emellertid partituret, skrivet för en liten "teaterorkester" bestående av stråkar, reducerad blåsuppsättning, harmonium och piano, restaurerats och utökats till att omfatta nära 1 timme och 40 minuters speltid.

Men vad handlar då Linnankoskis roman och Stillers film, som inte ska sammanblandas med ett par svenska ljudfilmproduktioner med samma titel av senare datum, om?

Jo, om den stilige och ordfagre kvinnorumlaren Olof Koskela som i vredesmod drar från hem och bygd efter att ha läxats upp av sin far. Han lever vagabondliv, om sommaren som timmerflottare, om vintern i skogen. Han förför kvinnor på löpande band, föraktar stadens färglösa leverne, men vinner till slut den stolta Kyllikkis hand, dotter till en rik godsägare. När han återvänder hem är föräldrarna döda och han inser att hans liv varit förfelat. Tillsammans med Kyllikki försöker han skapa sig en framtid. Brev börjar komma från ensamma kvinnor som påstår sig ha barn med Olof, men det är bara i romanen som för längre i handlingen än filmen.

Musiken är uppdelad på sju episoder (*Vårbrytningen*, *Modersögat*, *Ut i livet*, *Ynglingadådet*, *Kyllikki*, *I staden* och *Pilgrimsfärden*), tre på första cd:n, fyra på andra.

Stilen är nationalromantisk (med någon enstaka sidoblick mot Sibelius) och har

till stora delar karaktär av en dans- eller balettsvit uppbyggd på finska folksånger och spelmansmelodier, ibland figurerande som någon typ av ledmotiv. Men det finns även lyriska förtätningar, som i mötet på berget mellan Olof och Kyllikki (del fem), där en soloklarinett och en soloviolin (lysande spelat) skapar lyrisk intimitet över en mjuk stråkmatta, och dramatiska inslag som *Slagsmålet* (också i del fem) med sina ilande, delvis fugerade stråkpåpassager och grälla piccoloflöjtstjut.

Det är en förbluffande bra inspelning med utmärkt ljudåtergivning och musicerandet från Gävlesymfonikernas musiker, som här alltså har en mer kammarmusikalisk eller kammarorkestral framtoning, är synnerligen raffinerat. Accepterar man filmmusikens premisser att den musikaliska formen är rapsodisk till karaktären och synnerligen underordnad det icke-musikaliska skeendet på filmduken samt att musiken tidvis är "diegetisk", alltså ingår i själva handlingen som en klämmig spelmanslåt eller annat, bjuder Järnefelts musik delvis på riktiga pärlor.

Gävlesymfonikerna har faktiskt spelat in två stycken ur *Sången om den eldröda blomman* (tillsammans med bland annat *Korsholm*) på märket Sterling tidigare; *Forsfärden*, som här alltså ingår i *Ynglingadådet* (del 4) och *Slagsmålet*.

Det är synd bara att man förmodligen aldrig kommer att få se Stillers film tillsammans med Järnefelts här restaurerade musik.

Henry Larsson

Armas Järnefelt: Sången om den eldröda blomman. Musik till Mauritz Stillers stumfilm 1919.

Gävle Symfoniorkester

Dirigent: **Jaakko Kuusisto**

Bearbetning: **Jaakko Kuusisto & Jani Kyllönen**